Про Міжнародну науково-практичну конференцію "Статистика XXI століття: нові виклики, нові можливості"

Втілення у суспільне життя України державної євроінтеграційної політики з одного боку та стратегії децентралізації – з іншого, вимагає від офіційної національної статистики нових підходів до вирішення організаційних і методичних проблем реєстрації, нагромадження, обробки й аналізу великих масивів даних. Приведення української статистики у відповідність до міжнародних стандартів потребує обговорення невирішених та суперечливих питань науково-методологічного характеру. Одним з осередків такої професійної дискусії можна вважати традиційну Міжнародну науково-практичну конференцію "Статистика XXI століття: нові виклики, нові можливості", що вже вчетверте проводиться кафедрою статистики та демографії економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (24–26 травня 2017 року). Цього року класичний університет та одна з перших кафедр статистики на теренах сучасної України радо зустріли знаних статистиків: науковців, практиків і викладачів. У роботі конференції взяли участь 56 провідних вітчизняних та іноземних учених і практиків у галузі статистики та демографії. Серед них 12 докторів наук (з них 1 академік, 9 професорів, 3 старших наукових співробітника), 21 кандидат наук, а також 23 докторанти, аспіранти та здобувачі. Серед учасників конференції – науковці з вищих навчальних закладів України, Молдови (Академія економічних досліджень, м. Кишинів), Польщі (Університет Миколи Коперника, в м. Торунь та Економічний університет в м. Познань), Німеччини (Інститут статистики, м. Бремен), академічного та науково-дослідного інститутів України, Міжнародної компанії з Менеджменту енергії і торгівлі (Бельгія).

Українську наукову спільноту представляли вчені та викладачі з восьми регіонів України: Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", Національної академії статистики, обліку та аудиту, Львівського національного університету імені Івана Франка, Львівського державного університету внутрішніх справ, Київського національного торговельно-економічного університету, Донецького національного університету імені Василя Стуса, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Запорізького державного медичного університету, Білоцерківського аграрного університету, Чернігівського національного технологічного університету, Університету державної фіскальної служби України, Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, Державної служби статистики України, Головного управління статистики у м. Києві, Головного управління статистики в Київській області, Головного управління статистики в Житомирській області.

Відкрили конференцію в. о. завідувача кафедри статистики та демографії економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидат економічних наук, доцент І. Гончар та доктор економічних наук, професор Н. Ковтун. У панельній доповіді на тему "Сучасні проблеми і перспективи підготовки професійних статистиків" професор Н. Ковтун зосередилася на місці статистики в сучасній класифікації галузі знань, на універсальності статистичної науки. Доцент І. Гончар окреслив поточні та довгострокових завдання фахової підготовки статистиків і статистичної підготовки економістів, зокрема запровадження трирівневої системи вивчення статистичних дисциплін. В активному обговоренні зазначеної проблеми взяли участь заступник директора Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, доктор економічних наук О. Гладун, завідувач кафедри статистики Національної академії статистики, обліку та аудиту доктор економічних наук, професор С. Герасименко, доктор економічних наук, професор кафедри статистики та економетрії Київського національного торговельно-економічного університету Р. Моторин, а також гості конференції – радник Голови Державної служби статистики України В. Піщейко, начальники головних управлінь статистики Київської області Л. Височан та м. Києва Р Віленчук. Доповідачі зупинилися на історичних витоках і перспективах розвитку національної статистики у контексті сучасних міжнародних вимог щодо організації збирання і систематизації масових даних, а також втілення процесу децентралізації. Зокрема, порушувалися проблемні питання проведення наступного раунду перепису населення України та першого Всеукраїнського загального сільськогосподарського перепису. Окремим пунктом обговорювалися сучасні вимоги до структури компетенцій професійних статистиків і завдань їх практичної підготовки на навчальних базах системи Держстату України.

Робота конференції відбувалась за напрямами:

1. *Історичні витоки статистики, сучасність і перспективи розвитку* – обговорювались історичні аспекти створення регіональної державної статистики в Україні, проблеми відновлення історичної правди щодо демографічної ситуації засобами статистики, а також розглядалися проблемні методологічні питання, зокрема: а) використання у сучасному національному рахівництві статистичних класифікацій, прийомів аналізу фінансо-

вого сектору та пенсійного забезпечення; б) побудови сателітного рахунку туризму; в) аспекти статистичного вивчення транскордонних процесів; г) оцінювання якості статистичної інформації у сфері державного управління; д) аналізу якості життя населення з позицій продуктивності праці; е) забезпечення статистичної освіти і статистичної грамотності населення.

2. *Статистичні закономірності формування соціально-демографічних процесів* – порушувалися методологічні й організаційні питання моніторингу втілення в Україні Цілей сталого розвитку в частині стану здоров'я, оцінювання впливу соціальних чинників на специфічні захворювання в регіоні, аналізу тенденцій і чинників онкозахворюваності жінок репродуктивного віку, факторного аналізу смертності й оцінювання прямих і непрямих демографічних утрат України через онкологічні хвороби, статистичного оцінювання та аналізу процесу постаріння українського населення, статистичного вивчення освітнього потенціалу та соціального страхування у контексті соціальних реформ, а також сучасних тенденцій соціальних процесів у сільській місцевості. Окрема увага приділялася проблемі адаптації міжнародного досвіду проведення переписів населення і житла та застосуванню методів непрямої оцінки чисельності та складу непрацездатного населення на базі даних перепису населення й даних адміністративних реєстрів Польщі.

3. *Проблеми інформаційного забезпечення аналізу макроекономічних процесів* – доповідалося про сучасні методи моделювання та прогнозування на макро- та мезорівнях економіки, зокрема міжнародних показників економічного зростання, зовнішньої торгівлі; аналіз стійкості фінансових ринків, статистичні можливості запровадження міжнародних платіжних систем на ринку цінних паперів в Україні; оцінювання чинників зростання у сфері послуг та статистичних параметрів податкової підтримки макроекономічної стабілізації. Розглядалися методи статистичного оцінювання інвестиційної привабливості регіонів, а також проблеми інформаційного забезпечення статистичного аналізу екологічного забруднення внаслідок сільськогосподарської діяльності. Окремий блок доповідей був присвячений міжнародним рейтингам, а саме, статистичним індикаторам мілітаризації та відповідному рейтингу найвагоміших країн-представників, міжнародному енергетичному рейтингу та конкурентній позиції України.

4. *Сучасна бізнес-статистика* – висвітлювалися результати оригінальних наукових досліджень у галузі фінансово-банківської діяльності, використання потенціалу Бюро критичних історій у бізнес-статистиці, оцінювання прибутків окремої компанії за допомогою багатофакторного аналізу. Також порушувалися проблемні питання отримання статистичної інформації від представників малого і середнього бізнесу

Учасники конференції висловили подяку за можливість творчого обговорення гострих проблем сучасної офіційної статистики, її гармонізації з адміністративною статистикою та даними спеціально організованих обстежень, а також професійної підготовки статистиків-аналітиків та статистичної підготовки економістів. У результаті прийнято рішення про необхідність моніторингу якості статистичної освіти у ВНЗ та переорієнтації програми підготовки студентів-статистиків за більш універсальним профілем "Статистичний аналіз даних".

Нижче представлено ряд тез доповідей конференції, що викликали активне обговорення.

А. М. Єріна,
доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Статистичні індикатори мілітаризації

Застосування військової сили для вирішення конфліктів, якими обтяжений сучасний світ, стимулює мілітаризацію. У багатьох країнах світу посилюється роль військового сектору, зростають оборонні бюджети, інтенсивно нарощуються і модернізуються збройні сили.

Через відсутність нормативного підходу до визначення співвідношення військового і загальноекономічного потенціалів важливого значення набуває позиціонування країн за ступенем мілітаризації шляхом приведення національних особливостей у сфері безпеки до спільного знаменника. Таку аналітичну функцію виконує система міжнародних рейтингів, кожен з яких ґрунтується на обраних пріоритетах дослідження. Так, спираючись на інформацію щодо військових витрат, чисельності регулярних збройних сил, наявності різного виду озброєнь у бойовому стані і т. ін., The Global Fire Power відображає воєнний потенціал країн, The Military Strength Indicator – рівень вогневої потуги армій. The Global Militarization Index (GMI) оцінює військовий тягар на економіку і суспільство в цілому, оперуючи індикаторами у формі співвідношень: а) військових витрат країни з валовим внутрішнім

продуктом і витратами на охорону здоров'я; б) загальної кількості військового та паравійськового персоналу з чисельністю населення і кількістю лікарів; в) сумарної кількості наявного важкого озброєння з чисельністю населення.

Серед 152-х країн, представлених у рейтингу GMI-2016, найбільш мілітаризованими є Ізраїль, Сінгапур, Вірменія, Йорданія і Росія. Унаслідок протистояння з Росією і тривалого збройного конфлікту на Донбасі укріпилися мілітаристські позиції України – у рейтингу GMI-2016 наша країна піднялася на 8 позицій (з 23-ї до 15-ї). Посилюється мілітаризація країн Східної Європи, насамперед тих, що знаходяться на східному кордоні НАТО і Євросоюзу.

Можна дискутувати щодо методики складання названих рейтингів, але вони дозволяють: оцінювати загальносвітові тенденції у сфері воєнної безпеки, рівень воєнних загроз і можливі наслідки; відстежувати динаміку розвитку військової організації в окремих країнах; здійснювати компаративний аналіз процесів мілітаризації в розрізі країн і регіонів світу; формувати політику демілітаризації економіки.

Н. В. Ковтун,
доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Сучасні проблеми і перспективи підготовки професійних статистиків

Роль статистики у сучасному світі зростає через значущість підготовки своєчасних і надійних статистичних даних і показників для вимірювання прогресу. Основними напрямами розвитку статистики до 2020 р. Статистичною комісією ООН і Євростатом визначені статистика довкілля, статистика сільськогосподарських територій, демографічна статистика та статистика сталого розвитку. Пріоритетними завданнями, згідно з концепцією розвитку статистики від 2013 року, є поширення статистичної грамотності та заохочення молоді до опанування статистики, розвиток навичок володіння "статистичною мовою".

Однак якщо розглянути вітчизняну систему підготовки статистиків нині і 30 років тому, то зрозуміло, що концептуально вона практично не змінилася, а за якістю – погіршилася. Поява нових предметів, які раніше статистикам не викладалися (інвестування, страхування, статистичне забезпечення управління та ін.), не підвищила рівень чи ефективність, не забезпечила системність підготовки спеціалістів. Занепад, в якому опинились і наша наука, і наша спеціальність спричинені тим, що умови змінилися, а підходи і стандарти – практично ні. За радянських часів підготовка фахівців цього профілю, в основному, була орієнтована на систему державної статистики, в якій нині сталися кардинальні зміни. Різноманіття явищ і процесів, що постійно змінюються, вимагає розроблення нової концепції підготовки фахівців-статистиків, формування нової системи компетенцій. Отже, вимоги сьогодення потребують: 1) переосмислення ролі статистики, особливо офіційної статистики, яку вона відіграє у суспільстві, та виконуваних нею функцій – від техніко-технологічних до аналітичних; 2) зміни уявлення роботодавців про статистику, її можливості та можливості статистиків (тобто перехід від сприйняття суто технічної функції статистики до усвідомлення її аналітичних можливостей; 3) кардинального переосмислення системи підготовки статистиків. Усім ученим-статистикам слід виступити з ініціативою створення нової концепції підготовки статистиків з урахуванням вимог сучасності, орієнтованих на майбутній розвиток статистики як науки.

Сьогодні статистика стала придатком багатьох економічних наук, які ніколи науками і не були, оскільки не мали ані своєї методології, ані власних методів дослідження. Практично відсутня підготовка статистиків у ВНЗ, оскільки попит на цих фахівців, окрім системи державної статистики, не сформований, а сама назва спеціальності викликає у працедавців стандартні, неправильні асоціації.

Основна мета статистики як науки – через кількість пізнати якість для вивчення закономірностей і визначення можливого стану системи в майбутньому. Це неможливо зробити без глибокого знання соціально-економічних явищ і процесів, міри їх взаємодії, взаємообумовленості та взаємозалежності, без віртуозного володіння формальним математичним і статистичним апаратом, сучасними інформаційними технологіями, орієнтованими на створення і обробку величезних масивів інформації різного рівня формування. Сучасний аналітик повинен мати здатність інтуїтивно відчувати цифру, а через цифру – стан аналізованої системи. Отже, система підготовки фахівців в області статистики повинна обов'язково включати такі комплекси дисциплін: 1) математична підготовка; 2) інформаційно-технологічна підготовка до роботи в інформаційно-аналітичних середовищах різного рівня (локальних, макро- і мезо-, глобальних), пов'язаних зі збиранням, формуванням і обробкою баз даних; фундаментальна економічна підготовка; соціально орієнтовані дисципліни і

психологічна підготовка; 5) обліково-аналітична підготовка; 6) статистико-аналітична підготовка.

Ці комплекси необхідно розділити на дисципліни базової професійної підготовки, які не залежать від подальшої передбачуваної сфери діяльності фахівця, і дисципліни спеціалізованої професійно-орієнтованої підготовки, які зважатимуть на специфіку подальшої сфери діяльності, орієнтованої на різні рівні і сфери діяльності. Тут можливі два підходи: ступінчастий і функціональний. При першому виділяють чотири рівні підготовки фахівця: 1) рівень підприємства, організації, установи: бізнес-аналітик, державний статистик (бакалаврат); 2) рівень ринку: ринковий аналітик, фінансовий аналітик (бакалаврат); 3) рівень макросистеми: системний аналітик, методолог системи статистичної служби (магістратура); 4) науково-дослідний та освітній рівень: науковець, викладач статистичних дисциплін (аспірантура).

У рамках функціонального підходу виділяють підготовку фахівців: 1) системи державної статистики (державний статистик, методолог системи статистичної служби); 2) практичної діяльності (для мікрорівня – бізнес-аналітик, мезорівня – ринковий аналітик, фінансовий аналітик, макрорівня – системний аналітик; 3) фахівців науково-дослідницького та освітнього рівнів (науковець, викладач статистичних дисциплін). Така система підготовки дозволить сформувати комплекс навичок практичної, аналітичної і дослідницької роботи, основними з яких мають бути уміння: узагальнювати й аналізувати; формалізувати проблему і розпізнавати формальні записи; формувати бази даних і вхідні інформаційні потоки; працювати з системами управління базами даних; вільно орієнтуватися в різних інформаційно-аналітичних середовищах; працювати зі спеціалізованими пакетами прикладних програм; виявляти закономірності та причинно-наслідкові зв'язки складних соціально-економічних явищ і процесів; структурувати інформаційні потоки (вхід / вихід), будувати системи показників і розробляти методичне забезпечення для вирішення конкретних практичних завдань; декомпозувати складні явища і процеси на окремі прості елементи; оцінювати можливий стан системи в майбутньому; володіти вербальними і невербальними методами отримання додаткової інформації для ухвалення рішення.

Це, у свою чергу, вимагає розроблення нових освітньо-професійних програм (ОПП). Аналіз існуючих ОПП бакалавра з погляду структури підготовки за напрямами та щодо змістовної наповненості цих програм дозволив дійти таких висновків. Базова економічна і гуманітарна підготовка наразі значно перевищує математичну і статистико-аналітичну. Отже, слід суттєво посилити математичну підготовку, оскільки статистик повинен вільно володіти сучасними математичними методами. Математика, математична статистика і теорія ймовірностей мають бути теоретико-методологічною основою сучасної підготовки статистиків, водночас її не можна зводити тільки до математичної підготовки. Орієнтація лише на підготовку математиків забезпечує тільки третину потреб (з огляду на складові статистики, якими є методологія, статистичні методи й офіційна статистика).

Підготовка фахівців має відбуватися за трьома розрізами (математична та ІТ підготовка; базова економічна та гуманітарна підготовка; професійна підготовка) кожний із яких характеризується своєю наповненістю дисциплінами. Пропонуємо такий розподіл між блоками: у бакалаврських програмах – по 30% (72 кредити) за дисциплінами базової математичної та ІТ підготовки, базової професійної підготовки, базової економічної і бізнес-підготовки; у магістерських програмах: 30% – системний аналіз, програмування, бази даних, інформаційні аналітичні системи; 40% – професійна підготовка за орієнтацією магістерських програм: демографія, офіційна статистика, статистика інституційних секторів (державне управління, фінансовий сектор, нефінансові корпорації, домашні господарства), статистика людського розвитку; 20% – управлінська і економічна підготовка (для формування компетентностей, що забезпечують магістерський рівень підготовки в економічній сфері й бізнесі).

Решта 10% кредитів за обома програмами охоплюватимуть соціо-гуманітарну підготовку (для формування загальних компетентностей за рівнями). Крім того, для забезпечення аналітичної компетентності фахівців – економістів і управлінців слід організувати їх наскрізну статистичну підготовку шляхом запровадження навчальних курсів з акцентом на статистичних методах та особливостях їх реалізації в економіці на різних рівнях. Тобто підготовка має включати: теоретичну статистичну базу (методи); економічну статистику (система показників і методів їх розрахунку); практичну бізнес-статистику (особливості реалізації методів на економічних показниках в умовах конкретних бізнес-ситуацій).

Отже, трансформаційні процеси, що відбуваються в країні, потребують таких змін ідеології статистики в усіх її проявах з орієнтацією на світові принципи:

– переходу від обслуговуючою ролі статистики до аналітичної;

– запровадження наскрізної аналітичної підготовки економістів і управлінців;

– підвищення загальної і професійної статистичної грамотності у суспільстві;

– системної перебудови підготовки статистиків для сучасних потреб теорії і практики.

З. О. Пальян,
кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Оцінювання демографічних втрат в Україні внаслідок онкологічних захворювань

Кожна історична епоха характеризується певними чинниками, що регулюють чисельність і склад населення. Тривалість життя сучасного населення значною мірою визначають ендогенні фактори, хвороби неінфекційного характеру, зокрема онкозахворювання. Щорічні прямі втрати українського населення за діагнозом "рак або інше злоякісне новоутворення" упродовж 2003–2015 рр. у середньому становлять близько 89 тисяч осіб, що складає 11,8% смертей від усіх причин захворювань. Якщо розглядати лише жіноче населення, то головною причиною смерті є рак органів репродуктивної системи. Окрім прямих утрат дітородного контингенту жінок, відбуваються і непрямі – ненароджені діти через смерть або остаточне чи довготривале порушення репродуктивної функції потенційних матерів.

Оцінимо гіпотетичні непрямі втрати населення України через онкозахворюваність жінок репродуктивного віку, у тому числі на найбільш поширену нозологічну форму – канцер молочної залози, який спричиняє 20% смертей жінок від усіх злоякісних новоутворень. За допомогою факторної індексної моделі встановлено, що упродовж 2004–2014 рр. загальні гіпотетичні втрати дітонароджень унаслідок нереалізованих репродуктивних функцій онкологічно хворими жінками зросли на 89,2%. Якщо з числа контингенту хворих виключити жінок з діагнозом "рак молочної залози", чия дітородна спроможність може відновитися після кількарічної пригнічуючої терапії, то розмір гіпотетичних втрат зріс би на 80,6%. Утім, такі високі темпи зростання пов'язані переважно із загальною тенденцією до підвищення вікової плідності, притаманної усім українським жінкам (+62,9%), бо саме упродовж останніх 11 років більш ніж удвічі зросла дітородна активність жінок віком 30–40 років. Збільшенню потенційних дітонароджень, а з ними і гіпотетичних втрат, сприяла зміна вікової структури репродуктивного контингенту жінок (+2,0%). Власне первинна онкозахворюваність жінок плідного віку призвела до зростання гіпотетичних втрат у цілому на 11,8%, а з остаточною втратою репродуктивних функцій через рак органів статевої системи кількість ненароджених дітей підвищилась на 8,7%.

Водночас використана індексна модель дозволяє здійснити лише грубу оцінку гіпотетичних утрат дітонароджень за даними Національного канцер-реєстру про щорічну кількість виявлених нових випадків захворювань. На жаль, через відсутність даних про віковий розподіл усіх онкохворих жінок репродуктивного віку, які перебувають на обліку, неможливо оцінити реальні масштаби кількості ненароджених дітей. При визначенні гіпотетичних втрат дітонароджень слід також ураховувати вікові імовірності дожиття жінок, хворих на злоякісні новоутворення органів репродуктивної системи.

Шановні читачі!

Ви маєте можливість оформити редакційну передплату за реквізитами:

Одержувач платежу: Національна академія статистики, обліку та аудиту
КОД ЄДРПОУ **04837462**, Рахунок одержувача **26000000050002**, МФО **300023**
Установа банку: ПАТ "Укрсоцбанк".
Вид платежу: за журнал "Статистика України".
Вартість редакційної передплати: 80 грн за номер.
Прізвище та адресу доставки повідомляйте на e-mail: **statukraine_edit@ukr.net**
або за телефоном: **(044) 486-36-48.**